

Litteratur

Ny juridisk litteratur

Civilrätt

Anders Agell och *Åke Malmström* under medverkan av *Tore Sigeman* Civilrätt (18 uppl. Liber Ekonomi 2003, 426 s.). Malmströms "klassiker" har omarbetats dithän att Agell står som förstanamn. I den nya upplagan behandlas kontrakteringstvång, ändrat sakrättsligt skydd vid konsumentköp, ändringar i hyreslagstiftningen, homosexuella pars adoptioner, äggdonationer samt skattemyndigheternas övertagande av bouppteckningsärendena.

Henric Falkman Bankrörelse. Risker och riskhantering i banker (Norstedts 2002, 551 s.). Akademisk avhandling med en undersökning av gränserna för tillståndspliktig bankrörelse. Tre teman tas till utgångspunkter: innebördens i begreppet bankrörelse, de skyddsintressen som motiverar särslagstiftningen samt det bankrättsliga regelsystemets funktion.

Torgny Håstad Den nya köprätten (5 uppl. Iustus 2003, 361 s.). Främst har framställningen aktualiserats med anledning av omfattande ändringar i konsumentköplagen.

Lars-Otto Liman Entreprenad- och konsulträtt (6 uppl. Svensk Byggtjänst 2002, 344 s.). I den nya utgåvan beaktas ändringar i lagen om offentlig upphandling, räntelagen samt AF AMU 98 och AFU 99.

Johan Lycke, *Eric M. Runesson* och *Mikael Swahn* Ansvar vid finansiell rådgivning (Norstedts 2003, 122 s.). Redovisning av olika moment i bedömningen av institutens ansvar med utgångspunkt i tingsrätts- och hovrättsfall. Även förslagen i SOU 2002:41 behandlas.

Bertil Oppenheimer, *Gunnar Blomberg*, *Karl-Olof Nilsson* och *Jonas Reiner* Företaget i kris. Vad en styrelseledamot, aktieägare, advokat och revisor bör tänka på (2 uppl. Jure CLN 2003, 390 s.). I den nya upplagan har kapitlet om hur man hanterar företag i kris skrivits om. Ny lagstiftning och praxis beaktas.

Jan Ramberg och *Johnny Herre* Allmän köprätt. Det köprättsliga regelsystemet och marknadspraxis (2 uppl. Norstedts 2002, 304 s.). Bl.a. ändringar i konsumentköps- och räntelagarna som anpassning till EG-direktiv har motiverat denna utgåva, liksom nya rättsfall och standardavtal.

Jan Ramberg och *Christina Ramberg* Allmän avtalsrätt (6 uppl. Norstedts 2003, 375 s.). Aktualiserad utgåva.

Erland Strömbäck m.fl. Trafikskadelagen. Ersättning vid trafikskador. En kommentar (6 uppl. Norstedts 2003, 274 s.). Boken har aktualiserats och kompletterats.

Straffrätt

Anna-Lena Dahlqvist Skattebrott och skattelagarna (Norstedts 2003, 230 s.). Boken behandlar frågeställningar när skatterätten konfronteras med straffrättens principer. Skattebrottslagen går igenom. Därefter behandlas inkomstskatt och socialavgifter, moms, punktskatter och smuggellagen.

Lars Emanuelsson Korsell Förebygga ekobrott. Behov och metoder (Brottsförebyggande rådet rapport 2003:1, 92 s.).

Göteborg 2001. Betänkande av Göteborgskomittén SOU 2002:123, 799 s.). Förslag till en ny bestämmelse i 16 kap. brottsbalken om maskeringsförbud.

Lag om europeisk arresteringsorder och överlämnande för brott inom EU (Ds 2002:62, 294 s.). Förslag till en ny lag samt ändringar i bl.a. brottsbalken och utlämningslagstiftningen.

Claes Lernerstedt Kriminalisering. Problem och principer (Iustus 2003, 387 s.). Akademisk avhandling som utgår från frågan om det finns en "överkriminalisering". Fyra större problemområden behandlas under rubrikorden intresse, skada, förstadier och effektivitet. Problemen sätts sedan i relation till frågan hur kriminaliseringen bör begränsas.

Carl-Göran Svedin och *Christina Back* Varför berättar de inte? Om att utnyttjas i barnpornografi (Rädda Barnen 2003, 93 s.).

Sveriges tillträde till Europarådets straffrättsliga konvention om korruption m.m. (Ds 2002:67, 78 s.). Förslag till ändringar i 17 kap. 7 § och 20 kap. 2 § brottsbalken.

Processrätt

Förändringar i tingsrättsorganisationen. En utvärdering av sammanläggningar av tingsrätter 1999–2001. Betänkande av Utredningen om utvärdering av vissa förändringar i tingsrättsorganisationen (SOU 2003:5, 105 s.).

Offentlig rätt

Nils-Olof Berggren och *Johan Munck* Polislagen. En kommentar (4 uppl. Norstedts 2003, 216 s.). Ny utgåva av denna "gula" lagkommentar. Sedan den förra upplagan (1998) har bl.a. reglerna om polisens vålds- och tvångsmedelsanvändning ändrats.

Håkan Strömberg Sveriges författning (18 uppl. Studentlitteratur 2003, 171 s.). Omarbetad utgåva av denna lärobok med de senaste grundlagsändringarna av den s.k. EG-paragrafen och Riksrevisionens tillkomst. — Tryckfrihetsrätt och annan yttrandefrihetsrätt (14 uppl.

Studentlitteratur 2003, 123 s.). Utgåvan beaktar bl.a. ändringar i yttrandefrihetsgrundlagen med anledning av IT-utvecklingen, införandet i brottskatalogen av hotbrott samt ändringar av reklamregleringen — Handlingsoffentlighet och sekretess (9 uppl. Studentlitteratur 2003, 74 s.). I denna upplaga redovisas EU:s regelverk om offentliga handlingar samt grundlagsändringar föranledda av IT-utvecklingen.

Svensk författningspolitik. Red. Ingvar Mattson och Olof Petersson (SNS 2003, 320 s.). Pocketbok om den svenska konstitutionen. Bl.a. finns avsnitt om grundläggande fri- och rättigheter (av Karl-Göran Algotsson), offentlighet och yttrandefrihet (av Wiweka Warnling-Nerep), domstolar och lagprövning (av Caroline Taube), lagstiftningsmakten (av Magnus Isberg) och granskningsmakten (av Fredrik Sterzel).

Skatterätt

Eleonor Alhager Rättskraft i skatteprocessen (Norstedts 2003, 227 s.). Syftet med boken är att undersöka och analysera rättskraftens räckvidd och betydelse i skattemål. Perspektivet är rättsvetenskapligt, men boken är avsedd att kunna användas som handbok i den praktiska tillämpningen.

Egendomsskatter. Dämpningsregel för fastighetsskatten och sänkt arvsskatt. Delbetänkande av Egendomsskattekommittén (SOU 2003:3, 105 s.).

Christina Gyland och *Greger Lewén* Övningar i skatterätt. Exempel och lösningar 2004 års taxering (10 uppl. Iustus 2003, 267 s.). Bl.a. vissa förslag som ännu inte genomförts redovisas när det gäller beskattning av småföretag och utdelnings- och kapitalvinstbeskattning av näringsbetingade andelar.

Robert Pahlsson Inledning till skatterätten (3 uppl. Iustus 2003,

128 s.). I den nya upplagan av denna lärobok har vissa internationella aspekter getts större utrymme, kapitlet om skatterättsliga principer omarbetats och det om tolkningsfrågor utökats.

Gunnar Rabe Skattelagstiftning. Lagar och andra författningar som de lyder den 1 januari 2003. 2003 och 2004 års taxering (Uppl. 03:1 Norstedts 2003, 797 s.). Uppdaterad lagtextsamling.

Gunnar Rabe och *Johan Bojs* Det svenska skattesystemet (16 uppl. Norstedts 2003, 591 s.). Uppdatering av denna lärobok.

Utländsk och internationell rätt

Fördrag om Europeiska unionen. Red. Nils Wahl (4 uppl. Norstedts 2003, 546 s.). Sammanställning av fördragen om Europeiska unionen och upprättandet av den Europeiska gemenskapen. På varje upplag av boken finns fördragstexterna på franska, tyska, engelska och svenska för att underlätta jämförelse.

Said Mahmoudi EU:s miljö rätt (2 uppl. Norstedts 2003, 293 s.). Sedan förstaupplagan 1995 skrevs har Sverige inträtt i EU och utvecklingen av miljöarbetet varit omfattande.

Allmän och blandad juridik

Judicial discretion in European perspective. Red. Ola Wiklund (Norstedts 2003, 169 s.). Boken innehåller uppsatser om domarnas normskapande verksamhet. Den börjar med att behandla olika betydelse av begreppet, dess ursprung och förhållande till den europeiska integrationen. Därefter tar den upp den praktiska tillämpningen mot bakgrund av tanken på en sammanhängande europeisk rättsordning.

Law and information technology. Swedish views. An anthology published by the IT observatory of the Swedish ICT commission (SOU 2002:112, 245 s.).

Sven Martinger Norstedts juridiska ordbok. Juridik från A till Ö (5 uppl. Norstedts 2003, 198 s.). Cirka 600 förändringar, tillägg eller uteslutningar, har skett sedan föregående utgåva (1998).

Jan Rosén Medie- och immaterialrätt (Iustus 2003, 248 s.). Lätt redigerade versioner av uppsatser som publicerats i juridiska tidskrifter, festskrifter m.m. Förutom upphovsrätt och annan immaterialrätt behandlas radiorätt och offentlighetsprincipen.

Göran Regner

INGER ÖSTERDAHL, Implementing Human Rights in Africa: The African Commission on Human and Peoples' Rights and Individual Communications, Uppsala University Swedish Institute of International Law, Studies in International Law, Vol. 15. Iustus förlag, Uppsala 2002, 233 s.

Den Afrikanska kommissionen för mänskliga och folkens rättigheter (*The African Commission on Human and Peoples' Rights*) är, som Inger Österdahl korrekt påpekar, en institution med en mycket svår uppgift. Med knapphändig vägledning i den "svaga" Afrikanska stadgan för mänskliga och folkens rättigheter (*The African Charter on Human and Peoples' Rights*), klart otillräckliga resurser och en tveksam politisk uppbackning skall kommissio-

nen främja och skydda fundamentala mänskliga rättigheter i just de länder där övergreppen för närvarande torde vara såväl störst som värst.

Österdahls studie behandlar i första hand de processuella svårigheter som prövningen av individuella klagomål (*communications*) aktualiserat och de principiella lösningar på dessa problem som kommissionen utvecklat i sina beslut. Boken behandlar alltså inte

gränserna för det materiella MR-skyddet som det kommer till uttryck i stadgan eller dagsaktuella afrikanska frågor med MR- eller demokratiimplikationer.

Frågan om kommissionens mandat är naturligtvis central och diskuteras därför tämligen ingående i Kapitel 2, *The Mandate of the Commission*. Enligt stadgan (Art. 45) omfattar mandatet främjande (*promotion*) och skyddande (*protection*) av mänskliga och folkens rättigheter, tolkning (*interpretation*) av stadgan och alla andra uppgifter som anförtros kommissionen av "The Assembly of Heads of State and Government of the Organization of African Unity". Kommissionen har ofta valt att tolka sitt eget mandat offensivt, stick i stäv med vad många medlemsstater med tveksam inställning till mänskliga rättigheter antagligen önskat och förväntat sig. Österdahl understryker också att kommissionens mandat att främja och skydda mänskliga rättigheter skall tolkas i ljuset av det faktum att stadgan är ett bindande instrument, och att det därför föreligger såväl en sorts plikt för kommissionen att agera kraftfullt som en motsvarande politisk skyldighet för medlemsstaterna (53 stycken, samtliga medlemmar av OAU) att ta dess beslut på allvar.

I Kapitel 3, *The Sources of Inspiration*, diskuteras stadgans och kommissionens normativa och institutionella förebilder (FN-systemets strukturer för MR-skydd, Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna, Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna, Amerikanska konventionen om de mänskliga rättigheterna, Interamerikanska kommissionen om de mänskliga rättigheterna etc.). Av särskilt intresse i detta sammanhang är att stadgan innehåller en

direkt uppmaning till kommissionen att låta sig inspireras av andra relevanta MR-instrument i sin tolkande och tillämpande verksamhet. Författaren noterar att kommissionen tagit fasta på denna möjlighet, ibland till den grad att stadgans roll som självständigt och bindande instrument riskerar att eroderas.

Kapitel 4, *The Exhaustion of Local Remedies*, diskuterar i vilka fall de lokala rättsmedlen verkligen behöver ha uttömts innan ett klagomål kan behandlas av kommissionen. Kommissionen har tagit fasta på att många medlemsstaters rätts- och förvaltningsapparater helt enkelt bevisats oförmögna eller ovilliga att pröva ärenden i vederbörlig ordning, och accepterar därför många klagomål trots att alla inhemska medel inte först uttömts. I sina beslut försöker kommissionen formulera principer för när detta skall vara möjligt. Österdahl noterar också att avsaknaden av adekvata inhemska rättsmedel i sig kan utgöra ett brott mot stadgan och att kommissionen av just den anledningen riskerar bli första instans i ärenden som rätteligen först borde prövas i inhemska fora.

I nästa kapitel, *Who is the Victim*, behandlas frågan om vilka som är att betrakta som "offer" för kränkningar och således skall anses äga rätt att klaga. Frågan är relevant därför att de allra flesta klagomål till kommissionen inte lämnas in av de faktiskt drabbade utan av olika ideella organisationer ("NGOs") som fått, eller på annat sätt anser sig ha, rätten företräda de direkt drabbade. I andra fall kan kränkningar ha drabbat ett mycket stort antal personer som dessutom kan sakna praktisk möjlighet att själva driva frågan. Kommissionen konstaterar att det naturligtvis måste finnas gränser för hur allmänt hållet ett klagomål kan vara, men visar i sin bedöm-

ning en stor generositet i denna fråga, särskilt vad gäller "allvarliga och massiva brott mot de mänskliga rättigheterna". I dessa fall accepterar kommissionen t.o.m. rena *actio popularis* där offren är hypotetiska eller benämns som medlemmar i ett stort kollektiv, t.ex. "alla nigerianer".

I Kapitel 6, *Amicable Settlements*, diskuterar Österdahl kommissionens uppgift att försöka få en frivillig uppgörelse till stånd, vad som krävs för att en sådan uppgörelse skall anses acceptabel ur ett MR-perspektiv och i vilken utsträckning en uppgörelse i god vilja skall anses utgöra ett hinder för fortsatt prövning av sakfrågan. Kommissionens inställning tycks härvid vara att en uppgörelse mellan parterna inte automatiskt innebär att prövningen skall avslutas, en synpunkt som äger sin rimlighet med tanke på den allmänna främjande- och skyddsfunktion som åligger kommissionen. Österdahl är dock kritisk till vad hon anser vara ett allt för uttalat fokus från kommissionens sida på att se till att offren får adekvat kompensation, när det i stället rätteligen borde handla om att fastställa om brott mot stadgan skett och se till att dessa inte upprepas.

Kapitel 7, *The Procedure under Article 58 as Created by the Commission*, diskuterar endast ganska summariskt det särskilda förfarande som står till kommissionens förfogande vid klagomål rörande "allvarliga och massiva kränkningar" (väsentligen att uppmärksamma OAU på dessa problem), men lägger desto större vikt vid det märkliga förhållandet att stadgan inte innehåller några konkreta regler för hur prövningen av sakfrågan i "vanliga" klagomål skall gå till och kommissionens arbete med att utveckla en sådan procedur i sina beslut.

Kapitel 8, *The Presumption of Truth*, behandlar frågor om kom-

munikation mellan parterna och bevisbördans placering. Principen tycks vara att den drabbades sista utsaga presumeras vara sann tills medlemsstaten bevisat motsatsen. Det är vidare tydligt att kommissionen inte anser att en parts tystnad, eller försök att obstruera processen, skall kunna stoppa eller fördröja ett avgörande.

Kapitel 9, *Recommendations by the Commission*, understryker återigen att kommissionen, i avsaknad av explicita riktlinjer i stadgan, anser sig vara tämligen fri i valet av respons vid konstaterade kränkningar. Vanligast är att kommissionen uppmanar den berörda medlemsstaten att vidta vissa åtgärder för att avhjälpa problemet (t.ex. annullera lagstiftning) och kompensera dem som drabbats (genom skadestånd etc.). Österdahl är noga med att påpeka att kommissionens beslut inte är formellt bindande, och således inte heller kan verkställas mot medlemsstatens vilja. Kommissionen själv framhårdar dock i sin uppfattning att besluten visst är bindande och tycks gärna vilja se sig själv som en överstatlig domstol av traditionellt snitt.

Kapitel 10, *The Important Role of the Courts*, diskuterar kommissionens förhållande till medlemsstaternas nationella domstolar. Österdahl konstaterar att kommissionen, ofta i direkt konflikt med medlemsstaternas regeringar, systematiskt arbetat för mer oberoende och MR-medvetna domstolar. Författaren noterar också att kommissionen inte låtit sig imponeras eller påverkas av politiska invändningar om vikten att beakta "Afrikanska värderingar" (inklusive Sharia) och liknande kulturrelativistiska argument, utan tycks betrakta sådan retorik för vad den oftast är: ett förklätt försvar för grymhet och diktatur. Kommissionen tillämpar snarare en traditionell (Österdahl "Western"), syn på

mänskliga rättigheter och har hittills gjort förvånansvärt få eftergifter för lokala omständigheter. Författaren noterar också med glädje att kommissionen i senare avgöranden explicit refererar till "Rule of Law" och "democracy".

Det avslutande kapitlet innehåller en allmän bedömning av kommissionens utveckling till dags dato och några reflektioner kring framtiden. Författaren understryker återigen hur kreativ och pragmatisk kommissionen har varit i sitt arbete, särskilt när det gäller att lösa olika processuella problem och att utveckla den svaga stadgan till ett fungerande MR-instrument. Österdahl är dock bekymrad över de stora problem som kvarstår, främst vad gäller den bristande respekten för kommissionens beslut bland medlemsstaterna. En källa till optimism är dock det framtida politiska stöd den Afrikanska Unionen, liksom förebilderna Europarådet och Europeiska Unionen,

kan komma att ge kommissionen i sin kamp för ett starkare skydd för de mänskliga rättigheterna på den plågade afrikanska kontinenten.

Den läsare som saknar tidigare kännedom om skyddet för mänskliga rättigheter i Afrika skulle nog välkomnat en något mer ingående diskussion om problemens natur och frekvens. Likaså skulle framställningen inte belastats negativt av en mer ingående beskrivning av kommissionen som institution, alltså t.ex. dess finansiering, organisation och kapacitet. Men inom det område som Österdahl valt att prioritera, de processuella frågorna, lämnar boken lite övrigt att önska. Österdahl är också frikostig med egna synpunkter och förslag, ibland kanske lite väl frekvent upprepade. Denna skönhetsfläck är dock lätt att leva med, ty analysen är övertygande och förslagen väl grundade.

Per Bergling

Rättslig integration och pluralism. Nordisk rättskultur i omvandling, Institutet för Rättshistorisk Forskning Rönnells antikvariat, Stockholm 2001, 210 s.

Volymen innehåller bearbetningar av de föredrag som hölls på rätts-historiskt seminarium för yngre nordiska forskare i februari 2000 med anledning av professor Kjell Å. Modéers sextioårsdag. Den är sammanställd av Elsa Trolle Önerfors och Patrick Reslow. Temat för seminariet var *Rättslig integration och pluralism. Nordisk rättskultur i omvandling*, ett tema valt med anledning av jubileans forskningsintressen, östersjöområdets integrationsproblematik och rättskulturell teori. Temat är brett, vilket också återspeglas i artiklarna. De visar på en bredd i den unga rättshistoriska forskningen i ämnesval, angreppssätt och kunskapsintresse. Volymen innehåller tio bidrag av nordiska odisputerade eller nydispute-

rade forskare, åtta i rättshistoria och två i historia.

Ett av bidragen knyter an specifikt till Modéers forskningsintresse, östersjöområdets integrationsproblematik; Patrick Reslows *Rättspolitik och judiciell kontroll*. Reslow tar vid där Modéers avhandling slutar genom att undersöka den visitation av tribunalet i Wismar som genomfördes 1688 och dess rättspolitiska förtecken. För en som inte är insatt i frågorna kan artikelns avslutning tjäna som inledning. Ytterligare två bidrag rör integration i vidare mening. Pernille Ulla Knudsen presenterar i artikeln, *Byfogedembetets udvikling i 1700-tallets Danmark*, sitt avhandlingsprojekt. Knudsen visar hur en effektivisering och sammanlägg-

ning av olika domstolar, liksom kraven på juridisk utbildning under 1700-talet, även fick negativa konsekvenser. Närheten till de rättsliga avgörandena minskade, både i rumslig betydelse och i rådhetsen över konflikterna och dess lösningar. Knudsen visar också hur grunden lades för en professionell ämbetsman i 1700-talets underrätter, även om det dröjde länge innan vi egentligen kan tala om en sådan. I *Fördelningen av domsmakten mellan kyrkan och staten avseende äktenskapsrätt och sexualbrott i Sverige cirka 1200–1620, Observationer och hypoteser*, visar Mia Korpiola den katolska kyrkans inflytande på den rätt som tillämpades i Sverige under medeltiden. Hon berör dels den kanoniska rättens jurisdiktion i relation till den inhemska (pluralistiska rätten), dels dess inflytande på den världsliga lagstiftningen. Även om kyrkans domsrätt i viss mån begränsades under nämnda period, fördjupades dess makt i vissa fall då de kanoniska rättsliga normerna integrerades i de världsliga lagarna.

I Henrik Forsmans artikel *'Law' as historian's construct. Or 'history' as lawyer's construct. Or, a study of legal theory in legal history*, analyseras, utifrån en konstruktivistisk vetenskapssyn, hur rättsbegreppets språkliga dräkt påverkar förståelsen av begreppet och får olika konsekvenser för rättskulturen. Hans analys grundas på engelska, tyska och franska läroböcker i juridik och avser hur *rätt* som begrepp (law/Recht/droit) konstrueras genom historien om rätten. Det är en intressant ansats, även om resonemangen inte kan bli tillräckligt utförliga i en artikel av aktuellt omfång. Max Lyles avsikt i *Uppsalaskolans kritik av den ologiska, överkliga och metafysiska rättsvetenskapen*. "... är att ge en korrekt historisk beskrivning av uppsalaskolans metodlära och framväxt" (s. 125).

Lyles verkar dela kunskapssyn med Hägerström, vars syn på kunskap är "... kunskap är blott motsägelselös uppfattning av något som reallt eller bestämt" (not 9, s. 120). Om vetenskapen utgår från detta grundantagande, tycks det mig att mycket av det som rättsvetenskapen sysslar med inte är vetenskap. Oaktat denna kommentar är Lyles artikel mycket intressant och ambitionen att lyfta fram andra sidor av Uppsalaskolans idéer än den s.k. värdenihilismen är bra. Artikeln visar tydligt hur Hägerström var influerad av sin tids allmänna vetenskapliga strömningar och upptagen med att "rädda kvar" rättsvetenskapen som vetenskap. Uppsalaskolan och dess kontext är viktiga att studera för att förstå vad den var en reaktion mot. Det är lika viktigt som att förstå att flera av dagens samtida teoribildningar är en reaktion mot Uppsalaskolan, samtidigt som de möjliggjorts genom densamma.

1700-talets akademiska undervisning i statsrätt är i fokus i Per Nilséns *Att "stoppa munnen till på bespottare och underrätta andra."* *Den akademiska undervisningen i svensk statsrätt under frihetstiden*. Nilsén visar hur statsrättsundervisningen påverkades av Jacob Wildes inställning av kompromisskaraktär till konflikten mellan det karolinska enväldet (slutet av 1600-talet till början på 1700-talet) och den på jus publicum (den allmänna lagen) grundade legitima makten. Nilsén visar hur undervisningen både under enväldet och vid dess avståndstagande kring 1720 påverkas av den rådande ideologin. Wilde spelar en stor roll i föreställningen om det karolinska enväldet som en, trots allt, legitim monarki. Nilséns artikel hade med fördel kunnat placeras före Lyles då temat om förhållandet mellan naturrätt och positiv rätt återkommer i Hägerströms idéer.

Görel Granström visar, i *Det är Guds vilja att man ska leva ifred med sin nästa och älska varandra*, föreställningar om manlighet i statsmakternas sätt att handskas med värnpliktsvägrare. En ovillkorlig individuell värnplikt infördes 1872 och 1901 förlängdes övningstiden markant. Runt sekelskiftet fördes diskussioner i riksdagen som tydligt visade tidens föreställningar om manlighet som stämde väl överens med den roll som en värnpliktig förväntas spela. Granströms analys visar emellertid att manlighetsnormen inte är så entydig att värnpliktsvägraren helt definieras som omanlig. Snarare är det en variant av manlighet, en avvikare men ändå i manlig form. Artikelns visar att män inte ses som en kategori på samma sätt som kvinnor ofta ses. Detta återkommer också i mansforskningen vilken skiljer sig från övrig genusforskning. Mansforskning problematiserar olika typer av manlighet, medan genusforskningen i övrigt behandlar relationen mellan kvinnor och män eller kvinnor som avvikande från den manliga normen. Mannen är således normen även för männen, om än i en mer pluralistisk form.

Svensk straffverkställighets ideologiska grunder i fängvårdsreformen 1945 är ämnet för Ann-Christine Petersson Hjelmns artikel, *Kriminalvetenskapliga inslag i svensk straffverkställighet*. Både biologiska och sociologiska förklaringsmodeller samsades och fick genomslag i lagstiftningen under denna tid. Även om fängvårdsreformen byggde på de sociologiska modellerna, finns belägg för att de kriminalbiologiska strömningarna fick betydelse vid verkställighet. Det centrala klientregistret innehåller en rad uttalanden av denna art. Den faktiska verkställigheten kom således att strida mot fängvårdsreformens grundläggande idé.

Benådningsinstitutionen och den moderna rätten, en genealogisk analys med särskild hänsyn till utveckling i Finland, är ämnet för Toomas Kotkas. Benådning bör framförallt förstås som ett politiskt medel kopplat till kungamakten från 1500-talet och framåt. Att institutionen fortfarande finns, men nu i presidentens hand, är snarast att förstå som en kvarleva. Men den har också en roll som en påminnelse om att rätten inte alltid är rationell, logisk, formell och förutsägbar. Benådningen finns som en exceptionell åtgärd för att korrigera rättsliga beslut som inte får godtagbara konsekvenser trots att de kanske är formellt riktiga.

I *Svenska domstolsbyggnader 1680–2000* av Elsa Trolle Önnerfors, presenteras slutligen den dokumentation av svenska domstolsbyggnader som genomförts under åren 1989–2000. Tingshusen, deras arkitektoniska utformning och placering, berättar mycket om samhällets syn på och relation till den dömande funktionen. Trenden har varit tydlig, allt färre och större domstolar täcker allt större domsagor med risk för anonymitet och stort avstånd till medborgarna. Rationaliseras den dömande verksamheten bort frågar sig Trolle Önnerfors avslutningsvis.

Artiklarnas ordningsföljd är troligen densamma som seminariets program. En redigering kunde med fördel ha skett av placeringen av texterna. Vissa av bidragen ger en "förförståelse" åt andra bidrag, varför en annan ordning kunde ha underlättat för läsaren. Det hade också varit intressant att i texterna se resultat av de diskussioner som förmodligen fördes på seminariet. Det hade t.ex. varit intressant att få en diskussion mellan Forsmans vetenskapssyn och den vetenskapssyn som Lyles ger uttryck för i sin artikel. Eftersom skillnader i vetenskapssyn likaväl som berörings-

punkter i texterna inte behandlas, blir den pluralistiska ansatsen inte så kreativ. Ambitionen att presentera ett rättshistoriskt smörgåsbord uppnås, men det hade givit läsaren mer om en dialog mellan texterna hade kunnat skönjas. Citaten på tyska och franska kunde också ha

översatts för tillgänglighetens skull. Att förutsätta att läsaren behärskar båda dessa språk utöver engelska är att gå lite för långt, i alla fall för icke rättshistoriker. Sammantaget är det emellertid en intressant läsning genom innehållets mångfald.

Eva-Maria Svensson

PER NORBERG, Arbetsrätt och konkurrensrätt. En normativ studie av motsättningen mellan marknadsrättsliga värden och sociala värden, Lund 2002, 254 s.

Inledning

Den 20 april 2002 disputerade juris licentiat Per Norberg med godkänt resultat för den juridiska doktorsgraden på avhandlingen *Arbetsrätt och konkurrensrätt En normativ studie av motsättningen mellan marknadsrättsliga värden och sociala värden*. Undertecknad medverkade vid disputationen såsom fakultetsopponent. Framställningen nedan är i allt väsentligt hämtad från min opposition. Jag har disponerat min anmälan på sådant sätt att först följer en mer allmän redogörelse för avhandlingen, därefter en diskussion om avhandlingens syfte och metod, varefter anmälan avslutas med en diskussion om utförandet och resultatet av undersökningen.

Allmänt om avhandlingen

Avhandlingens ämne är konflikten mellan arbetsrätten och konkurrensrätten. Att det potentiellt kan föreligga en konflikt är tydligt och ämnesvalet känns därför motiverat, även om det i och för sig existerar flera framställningar om ämnet. Å andra sidan fanns dessa inte nödvändigtvis när projektet påbörjades.

Avhandlingen omfattar 526 sidor text, uppdelade på 17 kapitel och 3 delar. Del I, plus ett första inledande kapitel, behandlar skilda delar av vad författaren kallar *normativa föreställningar som gör anspråk på att styra rättstillämpningen i gränsområdet mellan arbetsrätt och*

konkurrensrätt. Hela detta avsnitt omfattar 13 kapitel och ca 430 sidor. Inom denna del behandlas först olika synsätt på konkurrens och arbete (kapitel 2), medan framväxten av konkurrensregler och kollektivavtal behandlas i sammanlagt 7 kapitel (kapitel 3, 4, 7, 10–13). Mellan dessa kapitel ligger insprängda kapitel om fri rörlighet och motstående sociala normer i den nationella rätten (kapitel 5), EG:s sociallagstiftning (kapitel 6), Europakonventionen och kollektivavtal (kapitel 9), samt ett — synbarligen — utvärderande kapitel om förhållandet mellan konkurrensrätt och kollektivavtal (kapitel 8).

Del I känns på det stora hela förhållandevis gedigen och det innehåller många avsnitt av intresse. Samtidigt måste det erkännas att del I är väldigt lång — behövs det verkligen 430 sidor för att förklara arbetsrättens och konkurrensrättens s.k. kärnvärden? Framställningen hade sannolikt vunnit på att dispositionen hade setts över.

I del II behandlas konkreta konflikter mellan arbetsrätt och konkurrensrätt, dvs. stridsåtgärder i monopoliseringssyfte (kapitel 14), kollektivavtalade öppethållandeti-der (kapitel 15) samt kollektivavtal om företagssamarbete och entreprenadföretag (kapitel 16). I denna del utvärderar författaren sina i den tidigare delen funna s.k. all-

männa rättsprinciper, allt i syfte att undersöka huruvida de överensstämmer med gällande rätt. Fördelen med detta avsnitt är att det i jämförelse med det tidigare är mer koncentrerat, dvs. inte lika omfattande, och att det är lättare för läsaren att följa med i resonemanget. Samtidigt uppvisar avsnittet stora brister med avseende på behandlingen av materialet. Endast ett fåtal rättsfall och sparsamt med litteratur anförs. Rättsfall och litteratur som pekar åt motsatt håll redovisas knappast alls. Uttalanden som görs kan motsägas av andra uttalanden eller rättsfall som anförs.

Avhandlingen avslutas med del III, vilken består av ett enda sammanfattande slutsatskapitel (kapitel 17).

Vid sidan av den egentliga framställningen finns en engelsk sammanfattning, litteratur och källförteckning, förkortnings- och sakregister samt ett rättsfallsregister. Dessutom finns en lista över EG:s rättsakter som nämns i boken. Personligen har jag lite svårt att förstå vilket behov denna lista fyller, i synnerhet som det inte anges någon referens till på vilken sida man kan hitta behandlingen av dessa regler. Möjligen skall listan belägga författarens förtrogenhet med ämnet.

Språket är genomgående acceptabelt även om en mängd utelämnade förklaringar och plötsliga kopplingar gör texten bitvis svårbegriplig. Korrekturläsningen är acceptabel, men knappast mer än så. Även om notapparaten omfattar nästan 1 100 noter, är den enligt min uppfattning knappast tillräcklig. Ett oräkneligt antal kontroversiella påståenden görs utan referenser och i de fall det finns en referens saknas i flertalet fall referenser till motsatta ståndpunkter. Det sagda gäller i synnerhet del II, som förefaller ha tillkommit mer

hastigt än del I. Vid flera tillfällen refereras litteratur som antingen inte har det aktuella frågekomplexet som huvudtema (t.ex. not 1007 s. 448), alternativt är föråldrad, (t.ex. not 397 s. 194). Nog har det väl kommit litteratur om subsidiaritetsfrågor efter 1994. Ibland är det över huvud taget svårt att förstå varför en not finns i texten, exempelvis not 9 s. 27. Påfallande ofta innehåller noterna inte något annat än författarens egna anmärkningar.

Vid disputationen framförde jag som mitt sammanfattande omdöme att avhandlingen inte skulle anses acceptabel, eftersom den inte bidrar med något ny kunskap. Behandlingen av EG-rätten, och då i synnerhet konkurrensrätten, är undermålig och de slutsatser som presenteras är knappast något annat eller mer än värderingar utan stöd i det presenterade materialet.

Avhandlingens syfte

Avhandlingens syfte är, såsom anges på s. 17, att fastställa hur en domstol skall välja mellan att tillämpa arbetsrätt eller konkurrensrätt på ett visst konkurrensproblem. Syftet skall således vara att fastställa vad författaren kallar "*operationaliserbara handlingsregler*" för en domstol. Det sagda skall genomföras genom en helhetsanalys av arbetsrättens och konkurrensrättens strukturer, vilket senare i avhandlingen också genomförs. För den oinvidige framstår detta emellertid som lätt onödigt.

För svenskt vidkommande har vi ju en uttrycklig bestämmelse, 2 § konkurrenslagen (KL), och såvitt gäller EG-rätten finns fallen *Albany* etc. från 1999 (i sammanhanget kan noteras att samtidigt med *Albany* avgjordes *Brentjes* och *Drijvende Bokker*, vilket då uppenbarligen är fler än ett fall och därmed kan förmodas uttrycka en mer allmän princip, jfr not 603 s. 292 där det

sägs något annat). Har inte denna 2 § konkurrenslagen och *Albany* dragit upp gränser mellan arbetsrätten och konkurrensrätten? Såvitt gäller 2 § KL anges ju i den förhållandevis klart att konkurrenslagen inte tillämpas på överenskommelser mellan arbetsgivare och arbetstagare avseende lön och andra anställningsvillkor. I fallet *Albany* drog EG-domstolen upp vissa gränser för konkurrensreglernas tillämpning på arbetsrättsliga överenskommelser. Tolkningen av den svenska regeln och innebörden av *Albany* förbigås dock närmast helt. Exempelvis är det först på s. 272 som vi får stifta bekantskap med *Albany*.

Metodfrågor

Författaren tillämpar vad han kallar "*normametoden*". Syftet med att tillämpa denna metod är enligt författaren att klassisk rättsdogmatik inte är tillfyllest, eftersom rättsdogmatiker upplever luckor i lagen såsom besvärande (s. 23), medan den som tillämpar normametoden anser att "*rätten redan finns*" och att allt som behöver göras är att korrekt avdöma fallet utifrån alla de värderingar som samhället pålagt domaren vid fullgörandet av sitt värv (s. 23 f.). Eftersom författaren redan funnit att varken arbetsrätt eller konkurrensrätt kan göra anspråk på överhöghet eller försteg framför det andra regelkomplexet (s. 18), måste en annan metod än den klassiska rättsdogmatiken tillämpas.

Mer konkret innebär metoden (i nu aktuellt sammanhang) att tre grundläggande normativa fält vägs mot varandra. De tre fälten utgörs av det *marknadsfunktionella fältet*, *skyddet för etablerad position*, och *rättvis fördelning*. Beskrivningen av dessa tre fält (på s. 20 ff.) sker helt utan referenser, och såvitt jag kan förstå är de närmare gränserna för dessa normativa fält och deras ab-

soluta och relativa relevans inte föremål för någon analys och de speglar således författarens personliga värderingar. Hur väljs egentligen dessa fält? Varifrån kommer de och hur vet man att just dessa fält är relevanta? Dessa frågor ges inga svar i avhandlingen.

Nåväl, hur var det då med vägningen av de tre fälten mot varandra. Ja, inledningsvis förtjänar påpekas att författaren inte bara är ute efter att mer allmänt belysa en viss samhällsutveckling eller samhällsordning, utan fastmera är hans mål att göra utsagor om gällande rätt (s. 24). Sättet att göra detta på är att först beskriva konkurrensrättens och arbetsrättens s.k. kärnvärden (s. 24), för att därefter undersöka om det inom dessa kärnvärden finns centrala likheter som gör det möjligt att formulera gränsdragningsprinciper, vad författaren kallar allmänna rättsprinciper, med lika stort stöd i båda lagsystemen. Avslutningsvis skall undersökas huruvida de sålunda formulerade allmänna rättsprinciperna kan tillämpas av svensk domstol (s. 24).

Utan att för den skull gå händelserna i förväg kan noteras att konkurrensreglerna påstås vara konstruerade för att förhindra privat ekonomisk maktkoncentration. Intressant nog anses detta vara i princip samma syfte som det syfte som ligger till grund för EG-rättens regler om fri rörlighet (det anges inte huruvida det gäller samtliga fyra friheter, eller endast någon eller några). Av detta skäl anser sig författaren fri när han undersöker konkurrensrättens s.k. kärnvärden att anföra rättsfall rörande fri rörlighet såsom direkt relevanta, alltså inte bara relevanta så där i största allmänhet utan *direkt relevanta* (s. 25). När författaren sedan skall undersöka arbetsrättens kärnvärden finner han (s. 26) att statlig sociallagstiftning och nationella

kollektivavtal är två kompletterande metoder att skapa en normativ reglering som blir gällande för ett stort kollektiv. Av det skälet blir rättsfall (EG-rättsfall) som behandlar integrationshänsyn eller vad författaren kallar blandadministration relevanta även för kollektivavtalsområdet. Även inom detta område får rättsfall avseende fri rörlighet direkt relevans (s. 26).

Vid användandet av den s.k. normametoden i författarens tappning är det således inget krav att anföra rättsfall som är kopplade just till det aktuella rättsområdet. Inte heller anser författaren att det finns ett krav på att fullständigt redogöra för praxis, utan det påstås uttryckligen att fullständighet i rättsfallsbehandlingen vore en orimlighet (s. 30). Inte ens inom ramen för de s.k. kärnområdena, arbetsrätten och konkurrensrätten, krävs synbarligen en särskild noggrann analys, eftersom det uppenbarligen räcker med att läsa sammanfattningen av AD:s domar (s. 27). Inte heller finns det enligt författaren något skäl att eftersträva terminologisk exakthet, utan det anges uttryckligen inte vara nödvändigt (s. 31).

Sammanfattningsvis är det min uppfattning att författarens s.k. normametod möjligen kan vara lämplig för att belysa ett visst historiskt skeende. Däremot ter sig användningen av metoden för att fastställa gällande rätt som minst sagt tveksam. Om det nu är så att man fritt kan välja rättsfall, att det inte krävs att alla rättsfall av relevans undersöks, och att terminologisk exakthet inte ens eftersträvas, vilka garantier finns det då för att det inte enbart är författarens egna uppfattningar om vilka kärnvärden som respektive rättsområde innehåller som ger utslag?

Utförandet och resultatet av undersökningen

Som angivits ovan syftar framställningen i del I till att fastställa vissa kärnvärden och att formulera vissa allmänna rättsprinciper, vilka kan användas för att fastställa gränsdragningen mellan arbetsrätt och konkurrensrätt. Författaren anger själv (s. 307 f) att dessa allmänna rättsprinciper kan formuleras på följande sätt:

1. Fack och arbetsgivareföreningar får använda sitt monopol på arbetsmarknaden, men de får inte använda kollektivavtalen för att utsträcka monopolet till anslutande marknader såsom varu- och tjänstemarknaden.
2. När fack och arbetsgivareorganisationer genom kollektivavtal reglerar en hel bransch måste kollektivavtalet bygga på en öppen kartellprincip. Ingen organisation får aktivt utestänga arbetstagar eller företag från marknaden.

En första fråga är naturligtvis på vilket sätt som dessa allmänna rättsprinciper har utkristalliserats? Varför ägna ca 430 sidor åt detta när det redan av 2 § KL framgår att det finns en begränsning som motsvarar den första allmänna rättsprincipen, vilket även anges av författaren, men då först på s. 497? På motsvarande sätt förhåller det sig med den andra rättsprincipen. Även den torde vara välkänd i arbetsrättsliga och föreningsrättsliga sammanhang efter NJA 1948 s. 513 (murareförbundet).

Nåväl, oavsett hur det förhåller sig med den frågan går jag nu över på författarens mer konkreta analys såsom den framträder i del II. För att kunna gå på djupet och belysa de svagheter som jag anser finns har jag valt att koncentrera framställningen till ett kapitel, nämligen kapitel 14 om *Stridsåtgärder i monopoliseringssyfte*. I syfte att belysa vad som tidigare anförts om notapparaten och om bristande stringens både med avseende på terminologi och innehåll skall

en förhållandevis noggrann genomgång av detta kapitel vidtas.

Inledningsvis i kapitel 14 analyseras de av författaren uppställda allmänna rättsprinciperna mot reglerna i RF 2:17 om rätt att vidta stridsåtgärder. Analysen utmynnar i att en proportionalitetsprincip inte kan ta över grundlagens regler ensam, men om principen är *"en del av preciseringen av en lagbestämelse"* så går det bra. Eftersom det finns en proportionalitetsbestämelse i artikel 11 av Europarådskonventionen om mänskliga fri- och rättigheter är det möjligt att tillämpa en proportionalitetsprincip. Det anförs vidare att 2 § KL och AD:s sätt att tolka in dolda klausuler utgör belägg för resonemanget. Men varifrån kom då den allmänna proportionalitetsprincipen? Den var ju inte tidigare kategoriserad som en av de två allmänna rättsprinciperna? Är det över huvud taget korrekt att prata om att det är principen och inte lagbestämmelsen som medför utgången? Enligt min uppfattning är det inte möjligt.

I avsnitt 14.2 redogörs sedan för stuverimonopolets uppbyggnad. Här noteras exempelvis att Transportarbetareförbundet vägrar teckna avtal med mer än ett stuveriföretag per hamn (s. 442). Men hur vet författaren det? Det saknas källhänvisning och det enda som finns är återgivandet av ett uttalande på s. 445 om att Transportordförande skulle ha uppgivit detta. För övrigt saknas varje form av analys om vad som egentligen konstituerar monopolet. Är det möjligen avsaknaden av ytterligare kollektivavtal som konstituerar monopolet, och om så vems fel är detta? Fackets, arbetsgivarens eller bådas?

Avsnitt 14.3 behandlar stuverimonopolet enligt de tidigare nämnda allmänna gränsdragningsprinciperna. Enligt författaren ger dessa principer ett mycket tydligt

svar: *"en fackförening får inte handla på detta sätt"* (s. 445). För egen del har jag dock svårt att förstå vilket sätt som facket inte får agera på? Är det att vidta en stridsåtgärd, att vägra teckna kollektivavtal eller vad?

I avsnittet 14.4 diskuteras om AD eller Konkurrensverket skall vara det organ som skall avgöra en tvist mellan arbetsrätten och konkurrensrätten. Författaren väljer inte helt oväntat AD, eftersom den domstolen är skyldig att tillämpa EG:s konkurrensrätt. Dessutom påstås att AD kan begära förhandsbesked från EG-domstolen och *"ibland även har skyldighet att göra så"* (s. 446). Vad avses med detta uttalande? För övrigt — har inte Konkurrensverket också en skyldighet att tillämpa direkt effektiva EG-rättsliga regler och har inte tingsrätten och Marknadsdomstolen (till vilka Konkurrensverkets beslut kan överklagas) en möjlighet att begära förhandsbesked?

I avsnitten 14.5, 14.6 och 14.7 diskuteras så skilda lösningsalternativ i svensk arbetsrätt. I 14.5 är det arbetsrättsliga regler som behandlas, medan det i 14.6 är EG-rättsliga lösningar som behandlas och i 14.7 Europakonventionslösningar. Varför den svenska konkurrenslagen inte behandlas får vad jag kan förstå inget svar. Varför är det på det sättet?

Om man penetrerar avsnitt 14.5 finner man att en av författaren identifierad allmän rättsprincip skall testas mot olika former av vad författaren benämner *"institut"*, nämligen instituten 1) ansvars- genombrott eller genomsyn, 2) det föreningsrättsliga skyddet, samt 3) god sed på arbetsmarknaden. Inledningsvis kan man fråga sig vilken av de allmänna rättsprinciperna som skall prövas? Är det måhända den tidigare diskuterade proportionalitetsprincipen? Vid den konkreta genomgången disku-

terås först ansvarsgenombrott främst med hänvisning till bolagsrätten och skatterätten. Framställningen innehåller här en rad felsteg eller inexakt terminologi. Exempelvis anförs på s. 448 att frågan om ett lagreglerat ansvarsgenombrott är i hög grad levande. Så är emellertid inte fallet eftersom aktiebolagsutredningen redan 2001 avlämnade sitt slutbetänkande, där någon bestämmelse om ansvarsgenombrott inte föreslås. Inte heller kan det vara fråga om ansvarsgenombrott i bolagsborgenärens intresse när ett rättsfall om en förening redovisas på s. 450. För egen del har jag svårt att se den omedelbara relevansen av den bolagsrättsliga och skatterättsliga genomgången. Möjligen menar författaren här att även dessa regelsystem har samma kärnvärden som arbetsrätten och konkurrensrätten, men det sägs i vart fall inte. När vi sedan kommer in på ansvarsgenombrott enligt MBL anförs AD 1978 nr 156, vilket över huvud taget inte handlar om ansvarsgenombrott — det framgår redan från vad författaren säger om att ansvaret låg hos det företag som inte hade förhandlat trots skyldigheten. Däremot behandlas inte de två fallen från AD som obestriddligen handlar om ansvarsgenombrott: AD 1979 nr 129 respektive 1982 nr 165. Rättsfallen finns över huvud taget inte med i boken!

Genomgången av den s.k. ansvarsgenombrottslinjen leder författaren fram till ett slutavsnitt avseende huruvida AD kan tillämpa ansvarsgenombrott på stuverimonopolet (s. 458). Något klart svar erhålls inte, utan det uttalas bara att lösningen i all sin enkelhet är effektiv varför den bör prövas vid framtida lagreglering. Men vilken lösning är det då som är så effektiv och enkel? För egen del kan jag inte utläsa detta ur texten.

I nästa avsnitt (14.5.2) prövas så den s.k. föreningsrättskränkingslinjen. Det centrala temat i detta avsnitt är att eftersom det i vissa sammanhang kan vara en föreningsrättskränkning att inte teckna kollektivavtal med en arbetsgivareorganisation (om detta sker i föreningskränkande syfte) skulle en vägran att teckna kollektivavtal med ett konkurrerande stuveriföretag kunna vara en föreningskränkning. För att så skall bli fallet krävs emellertid att AD 1946 nr 68 görs analogiskt tillämpligt på fall där det i och för sig tecknas ett kollektivavtal, men att detta avtal förbehålls ett antal företag (dvs. stuverimonopolet). I det här läget drar författaren den enligt min uppfattning rätta slutsatsen att föreningsrättsreglerna inte ger något utslag.

Sist i avsnittet om arbetsrättsliga institut behandlas så institutet god sed på marknaden i avsnitt 14.5.3. Enligt författarens uppfattning strider det mot god sed på arbetsmarknaden att tvinga ett företag att lämna stuverimarknaden. Om jag förstår författaren rätt så grundar han sin uppfattning på AD 1972 nr 19, AD 1983 nr 73, samt AD 1989 nr 120 (Britannia), men från dessa fall framgår endast att det skulle strida mot god sed att tvinga in någon i ett nytt kollektivavtal när ett redan gällande kollektivavtal omfattar en rätt att utföra arbetet i fråga. För att institutet god sed på arbetsmarknaden skall fungera på sätt som författaren önskar, skall således det redan gällande avtalet för rederiet och skogsföretaget omfatta stuveritjänster. Om sagda kollektivavtal omfattar dessa tjänster borde detta ha angivits.

När det sedan gäller de EG-rättsliga lösningarna återfinns bland dessa dels vad författaren kallar kartellförbudet, dvs. artikel 81 ang. förbud mot konkurrensbegränsan-

de avtal, dels vad författaren benämner blandadministrationsreglerna, dels, något förvirrande, allmänna rättsprinciper. Låt oss se lite närmare på vilket sätt dessa regler behandlas.

Det s.k. kartellförbudet erhåller den mest omfattande redogörelsen. I tur och ordning behandlas tre av artikel 81:s fyra kriterier, nämligen *avtal*, *företag*, och *påverkan på samhandeln*. Däremot behandlas det i artikeln viktigaste kriteriet *påverkan på konkurrensen* synnerligen rudimentärt. Är det helt självklart att stuverimonopolet begränsar konkurrensen? Istället anförs en rad plattityder om att Transportarbetareförbundet går utöver det arbetsrättsliga undantaget (s. 470) etc., självfallet utan angivande av källor för dessa påståenden. På s. 469 anges att påtecknandet av ett kollektivavtal innebär att konkurrensen mellan företagen begränsas i dessa frågor, men så är väl inte fallet? Företagen får väl betala mer om de vill? Om vi nu pratar om konkurrens ”i dessa frågor” som det anges i texten, är det väl konkurrensen om arbetarna, inte konkurrensen i förhållande till kunderna? Återigen ett exempel på glidande formuleringar och halvsanningar.

När det gäller kravet på märkbarhet, vilket bara dyker upp (på s. 470) utan att det angivits såsom ett krav för tillämpligheten av artikel 81, refereras till ett tillkännagivande som inte längre gäller. När nu inte angivits något stoppdatum för avhandlingen borde det nya tillkännagivandet ha medtagits eftersom det ligger inom tiden för förordet. I allt väsentligt innebär kravet på märkbarhet att alltför små samarbeten inte omfattas, men jag förstår faktiskt inte vad som sägs på s. 470. Är det någon slags nätverkseffekt som författaren försöker beskriva?

Samhandelskriteriet anses uppfyllt utan vidare resonemang, men jag kan inte undgå att kommentera den *bias* som ofta lyser igenom när det uttalas på s. 471 att det är fråga om ett olagligt monopol. När och på vilket sätt blev monopolet olagligt?

De inledande kriterierna för tillämpningen av artikel 81 bereder emellertid förhållandevis små problem jämfört med företagskriteriet. Är en fackförening ett företag? Skall man tro författaren är detta klart, eftersom EG-domstolen kommer att bedöma fackföreningen som ett företag när det agerar på varu- och tjänstemarknaden. Påståendet är minst sagt uppseendeväckande och borde getts en större och mer ingående redogörelse. Även om det skulle vara så att en fackförening är ett företag, besvarar ju inte detta frågan om stuverimonopolet är förbjudet. För att nå en sådan slutsats måste även konstateras att facket agerar i samförstånd med befintliga företag, alternativt att facket har en dominerande ställning på någon — ännu inte bestämd — marknad. Om detta nämns inget — det bara förutsätts att så är fallet!

Efter genomgången av artikel 81, ger sig författaren i kast med vad han karakteriserar som blandadministrationsreglerna, dvs. EG-domstolens praxis avseende artikel 3.1g och artikel 10 i kombination med konkurrensreglerna i EGFördraget. I allt väsentligt innebär denna praxis att en medlemsstat inte får understödja privata aktörers begränsningar av konkurrensen. Å andra sidan innebär reglerna också att medlemsstaterna kan reglera konkurrensen på en viss marknad utan att detta kommer i konflikt med konkurrensreglerna så länge som detta sker direkt genom medlemsstaternas egen lagstiftning. Det avgörande är således formen för interventionen, inte

vilka effekter på konkurrensen som uppkommer. Här kommer författaren till slutsatsen att det inte finns något som talar för att fackföreningarnas agerande skulle vara tillåtet. Men vad finns det då som talar för att det skulle vara otillåtet då? Mer konkret kan noteras att påståendet om att Transportarbetareförbundet (s. 470) går utöver det arbetsrättsliga undantaget möjligen kan vara sant, men det besvarar knappast frågan om agerandet även är konkurrensrättsligt förbjudet. För att så skall vara fallet krävs att man vet om det sker i samarbete med stuveriföretagen, alternativt att Transportarbetareförbundet har en dominerande ställning på någon marknad. I båda fallen krävs att Transportarbetareförbundet är att kategorisera som ett företag, vilket knappast är säkert.

I det avslutande avsnittet rörande EG-rätten behandlas, vad jag kan förstå, i vilken utsträckning som allmänna rättsprinciper inom EG-rätten kan medföra att stuverimonopolet skall anses otillåtet. Det är nämligen vad titeln på avsnittet indikerar. Ett annat alternativ är att författaren här försöker hitta någon koppling mellan den s.k. *von Colson*-principen (dvs. kravet på direktivkonform tolkning av nationell rätt) och det svenska stuverimonopolet. Det är nämligen det som förfaller vara innehållet i avsnittet. Den stora frågan torde emellertid vara i vilken utsträckning de av författaren tidigare lanserade allmänna rättsprinciperna verkligen kan sägas vara just allmänna rättsprinciper. I annat fall saknas ju anledning att tro att de har någon effekt över huvud taget. Den frågan berörs dock inte.

Efter det att EG-rätten har be-
tats av är det så dags för Europa-
konventionens regler. Här finner
författaren att Europakonventionens
regler om skydd för den ne-

gativa föreningsfriheten har relevans för konkurrensreglernas tillämpning på det arbetsrättsliga området. Vad jag kan förstå riktar författaren här en kraftfull spark mot en redan vidöppen dörr. Vad är egentligen problemet? Har någon påstått något annat?

I avsnitt 14.8 sammanfattas det kapitel där stuverimonopolet har prövats mot arbetsrättens regler och mot konkurrensrätten. Författaren finner här att stuverimonopolet kan angripas rättsligt redan idag och uttalandet får väl förmodas innehålla även en utsaga om att stuverimonopolet kommer att förklaras förbjudet.

Avslutande anmärkningar

Relationen mellan arbetsrätt och konkurrensrätt är ett politiskt och praktiskt viktigt ämne. Tyvärr nödgas man konstatera att författaren slarvat bort den grundläggande och intressanta frågeställningen. Redovisningen av författarens egna värderingar hade kunnat vara intressant om dessa hade prövats mot praxis och andra rättskällor. Någon sådan prövning sker emellertid inte. Författaren bryr sig inte ens om att behandla det förslag till direktiv om stuveriarbete som publicerades elva månader före disputationen.¹ Förslaget innehöll dessutom en bestämmelse om avskaffande av stuverimonopol. Enligt min uppfattning visar avsaknaden av en analys av det aktuella förslaget på en grundläggande brist i författarens val av metod och framställningssätt: Sökandet efter godtyckligt valda historiska sammanhang skymmer blicken för den pågående rättsutvecklingen.

Nils Wahl

¹ KOM/2001/0035 Slutgiltig. Bryssel 29 maj 2001.